

Martin Oravec
IPS, 3. semester
ZS 2000/1

Filozofické základy politického myšlení I.

Politika a politická etika

Referát podľa knihy
Sutor, Bernhard: Politická etika. OIKOYMENH, Praha 1996, str. 46-99

13. XII. 2000

Bernhard H. Sutor (nar. 1930) bývalý profesor didaktiky sociálnych vied a kresťanskej sociálnej náuky na katolíckej univerzite v Eichstätt a od roku 1993 predseda krajského výboru bavorských katolíkov sa vo svojej knihe *Politische Ethik* (1991, české vydanie 1996) zaoberá vzťahom medzi politikou a morálkou. Politickú etiku poníma ako „metodické pojednanie o vzťahu politiky a morálky a uvažovanie o princípoch a normách politického poriadku a správania“ (str. 9) s ohľadom na nebezpečenstvá výkonu politiky. Politika nerieši len odborné otázky, ale naopak, rozhoduje o aplikovaní toho ktorého odborného riešenia na konkrétnu situáciu v konkrétnom čase. Politická etika musí v tomto procese odpovedať na „otázky týkajúce sa pozitívnych cieľov, dovolených prostriedkov a žiaducich spôsobov ľudského správania v politike“ (str. 11), nemožno však od nej žiadať, aby poskytovala politikom hotové riešenia. Pri čítaní knihy musí mať čitateľ vždy na pamäti Sutorovu základnú tézu, že „politika síce vždy musí zodpovedať etickým meradlám, ale nemôže byť určovaná len z nich samotných. Sutor ako vynikajúci znalec katolíckej sociálnej náuky v knihe formuluje politickú etiku práve na základe tejto náuky (vychádzajúc z oficiálnych cirkevných dokumentov i základných diel cirkevnej sociálnej náuky), keďže sa však táto zaoberá takmer výhradne len politickými cieľmi a nevšíma si „prostriedky, postoje a spôsoby konania“ (str. 11), autor ju v záujme dynamickosti a flexibilitnosti teórie politickej etiky *raciálne* rozvíja a domýšľa do dôsledkov. V tom možno vidieť podľa môjho názoru priekopnícky a originálny prínos autora.

Aký je teda vzťah medzi politikou a etikou? Najprv si musíme obidve zdefinovať. Politika je určitý spôsob ľudského konania alebo prax, pričom Sutor ju podľa starej gréckej filozofie odlišuje od teórie, teda snahy o pravdivé poznanie, a techniky ako postupu, ako nejaký cieľ dosiahnuť. Prax síce vychádza z teórie a používa techniku, ale obe prekračuje a je akýmsi samostatným druhom ľudského konania. Toto konanie vytvára aj normy konania a inštitúcie, v ktorých sa konanie uchováva.

Čo sa týka etiky, „práve preto, že prax je obojím, potrebujeme kvôli orientácii etiku“ (str. 46), ktorá nám má zdôvodniť, „čo je v ktorej situácii správne alebo dokonca lepšie“ (str. 46). „Zatiaľ čo pod etikou rozumieme teoretické úsilie o objasnenie otázok morálky, morálkou označujeme samotnú mravnú prax. Morálkou je prežívaná ľudská mravnosť v individuálnom a sociálnom spôsobe života.“ (str. 46), ktorá je v určitom zmysle predpokladom dobrej politiky.

Politická etika, ako prieniková disciplína medzi politikou a etikou sa v prvom rade zaoberá predpokladmi dobrých zákonov a inštitúcií a v druhom rade na morálne kvality občanov a

politikov, ktoré sú nevyhnutné pre dobrý chod inštitúcií. „Politická etika je teda etikou inštitúcií a etikou cnosti, rozhodujúci význam pre ňu však má etika inštitúcií“ (str. 46).

Politika je múdre a racionálne usilovanie zamerané na dosiahnutie všeobecného dobra (v súlade s princípmi, teda *mravne dobre*), záväzné usporiadanie a úpravu záležitostí týkajúcich sa spoločnosti ako celku v konkrétnej historickej udalosti (teda *mravne správne*). (pozri str. 47). Politika je však veľmi široký pojem. Aj keď si ho ako v angličtine rozdelíme na polity (politický rámec, ústava), policy (politika ako program jednotlivých strán) a politics (spôsob dosahovania politických cieľov), význam etiky pre každú túto oblasť zostáva nezmenený: etika sa zaujíma o správne spoločenské zriadenie a jeho zásady, o politické ciele jednotlivých subjektov a ich odôvodnenie, o správne politické postoje a správanie. (str. 48).

Čo sa týka **konkrétneho všeobecného dobra** v spoločnosti, to je podmienené spojením hodnôt, prá, inštitúcií a vzťahov. Má sa orientovať na všeobecné princípy, analyzovať však popri tom aj situáciu, zvažovať možnosti a hranice toho, o čo ide, a nezabúdať na dôsledky rozhodnutí. Nie ke to teda objektívny a konečný stav, ale závisí na podmienkach konkrétnej situácie a ako také ho musíme stále znovu nachádzať.

Politika v širšom zmysle slova je nevyhnutná pre ľudské spoločenstvo. Je nevyhnutná všade tam, kde medzi ľuďmi vznikajú konflikty. Avšak ľudské spolužitie je zo svojej podstaty konfliktné, a preto potrebuje politiku a prirodzenú snahu samotných ľudí o zmierenie a nachádzanie kompromisu. **Politikou v užšom zmysle slova** zase nazývame také konanie, ktoré smeruje k vytváraniu všeobecných záväzných pravidiel nevyhnutných pre ľudské spolužitie, teda vlastne politický poriadok alebo usporiadanie. Kresťanská politická etika tvrdí, že politické usporiadanie musí zodpovedať osobnej prirodzenosti človeka a nemôže ju potláčať.

„Vzájomné ľudské spolužitie sa stáva problémom skôr preto, že ľudia chápu a hodnotia rlyzne otázky rôzne, pretože naše názory a sudy, záujmy a presvedčenia sú rozdielne, súperia v zájomnej konkurencii a ak má byť zachovaný sociálny mier a vzájomná spolupráca možná, musia byť vzájomne zjednocované“ (str. 51). Tieto prirodzene ľudské otázky sú zároveň aj **politickými otázkami**, a z toho vyplýva, že politické otázky nemôžu byť riešené odborne, ale musia byť rozhodnuté politikmi po súperení rôznych názorov na základe dohody alebo konsenzu. Nie je možné teda rozhodovať na základe nejakej teórie, teda z hľadiska etiky na základe princípov (všeobecných orientačných smerníc) a noriem (vzťahujúcich sa na jednotlivé oblasti konania, ktoré sú rozlične záväzné a premenlivé v čase, môžu byť

porušiteľné v záujme vyššieho dobra), ale treba vždy prihliadať aj ku konkrétnej situácii. To, čo je v danej situácii správne, môžeme teda vyvodiť len pomocou analýzy situácie s pomocou princípov a noriem.

„Politika nie je vo svojom vonkajšom prejave a základných motívoch konajúcich bezprostredne zameraná na veľké hodnoty majúce za cieľ všeobecné dobro ako je mier, ľudské práva a spravodlivosť, ale na presadzovanie **určitých záujmov spoločenských zoskupení**, politických strán a štátov.“ (str. 54).

Sutor sa domnieva, že každý človek má zo svojej prirodzenosti záujmy a snaženie o ich splnenie je niečo typicky ľudského. Ľudia majú ale nielen materiálne záujmy, ale to, na čom im záleží, je veľmi rôznorodé, a zároveň na rozdiel od zvierat sa pri ich dosahovaní človek neriadi inštinktom. Je preto úplne normálne, že rozličné záujmy rozličných jednotlivcov sa dostávajú do vzájomného konfliktu. Ale musia byť aj vzájomne zmieriteľné, čo „kresťanská sociálna náuka nazýva ‘všeobecným dobrom’“ (str. 55). Ľudské spolužitie si vyžaduje usporiadanie, zamerané na mier a právo, zároveň si však musíme uvedomiť, že záujmy a konflikty nikdy nezmiznú, je našou úlohou vyriešiť ich k spokojnosti všetkých, teda po zrelej úvahe dospieť k všeobecnému záujmu spoločnosti, ktorý by vyhovoval čo najviac ľuďom v čo najväčšej miere. Z toho vyplývajú dva závery: individualistický v zmysle politiky ako umenia vzájomne sprostredkujúceho protichodné záujmy v prospech znesiteľného spolužitia, a sociálne-etický v zmysle, že politický poriadok má smerovať k spájaniu, rozvíjaniu a obhajovaniu rozmanitých záujmov v súlade s požiadavkami všeobecného dobra.

Konflikt je základným sociálnym javom. Bezkonfliktná spoločnosť, ako si ju predstavoval Hobbes, Marx alebo osvietenský liberáli, je pre kresťana nepredstaviteľná a utopická. Úlohou politiky v spoločnosti je zabraňovanie konfliktom, aby prerástli únosnú hranicu, a rozvoj inštitúcií a pravidiel, ktoré by umožňovali pokojné rozriešenie konfliktov. „Politika je vlastne usporiadané urovnávanie konfliktov“ (str. 58). Práve konfliktné konanie je v politike podľa Sutora vysoko etickou hodnotou, pretože hľadá cesty ku kompromisu. **Kompromis** je vlastne zhoda v danej situácii medzi stranami sporu o tom, čo je v tej chvíli výhodné pre všetky strany a dosiahnuteľný je dielčimi ústupkami z pozícií. Vyplýva teda z toho, že konflikt je v záujme dosahovania všeobecného dobra v politike nutný a politika je zároveň umením urovnávania sporov.

Čo sa týka rozdielu medzi silou, kresťanská etika neprijíma úplne diferenciáciu Hannah Arendtovej, ktorá **silu** považuje za individuálnu vlastnosť pochádzajúcu z našej prirodzenosti, a **moc** ako jav zo sociálnej oblasti ľudskej komunikácie. V spoločnosti sa moc a sila vzájomne prestupujú, a štátna moc (závisiaca od mnohých faktorov ako je napríklad verejná mienka, právna legitimita apod., vytváranie právneho poriadku) potrebuje na svoje presadenie niekedy aj silu. Autor v tejto súvislosti upozorňuje na špecifické aspekty uplatňovania záujmov a práv členov **vo veľkých skupinách**, ako napríklad štátoch alebo politických stranách. Moc tu má dva aspekty: je vykonávaná v zastúpení, čiže reprezentatívne, a je vystavovaná pokušeniam zneužitia. Etika uplatňovania moci v týchto spoločenstvách sa preto musí riadiť niekoľkými zásadami. Vzťahy medzi týmito skupinami musia byť usporiadané na základe spravodlivosti, ktoré je – na rozdiel od ľudskej lásky – objektivizovateľná. A vyplývajú z toho aj princípy múdreho užívania moci: umiernenosť, vzájomnosť (snaha o zlučiteľnosť záujmov), rovnováha, prijateľnosť. „Múdrost' používania moci je podstatou politickej etiky“ (str. 69), píše Sutor, ale zároveň upozorňuje, že dobrý politický poriadok sa nespolieha na politikov, že sa spomínanými zásadami budú riadiť, ale kontroluje ich a obmedzuje.

S problematikou uplatňovania moci úzko súvisí aj **otázka násilia**. Politika totiž musí rátať s možnosťou použitia násilia medzi ľuďmi a musí tomu byť schopná zabrániť. „Pretože k riešeniu problematiky násilia nestačí len dobrá vôľa. Mocenské orgány politického systému musia byť naopak schopné násiliu zabrániť a v najkrajnejšom prípade samé musia k tomu použiť násilie“ (str. 70). Ak pod násilím rozumieme jednak oprávnenie alebo kompetenciu použiť násilie, a jednak fyzické násilie v zmysle vis alebo violentia, je zrejmé, že politika môže používať len to prvé, inštitucionalizované násilie v rámci zákona. „Občanom neslúži taký štát, ktorý ich nedokáže brániť proti narušovateľom práva.“ (str. 71). Spoločnosť a štát by však boli zlé, keby ich fungovanie záviselo len od trvalého nasadenia polície. Použitie inštitucionalizovaného násilia v politike etika dovoľuje iba primeraným spôsobom a po povinnom zvážení všetkých pre a proti. Slobodný právny štát má svojimi pravidlami a inštitúciami brániť zneužívaniu fyzického násilia.

„Politická etika sa preto musí na jednej strane ako *sociálna etika* pýtať na kvalitu zákonov, poriadku a inštitúcií, na druhej strane sa musí ako *individuálna etika* zaoberať potrebnými mravnými kvalitami konajúcich. Musí byť zároveň *etikou inštitúcií* i *etikou cností*. Cnosť a

inštitúcie sa o seba navzájom opierajú, cnosť je chápaná ako vnútorná stabilizácia ľudského konania a inštitúcia ako jeho verejná stabilizácia.“ (str. 74)

Čo sa týka **etiky inštitúcií**, ich význam by nemal byť preceňovaný. Inštitúcie poskytujú stabilitu, bezpečnosť a hodnotovú orientáciu. Pritom však treba pamätať na to, že nepôsobia mechanicky, bez prispenia konajúcich. Inštitúcie vyžadujú starostlivé zaobchádzanie, Vznášajú síce na nás etické požiadavky, ale majú zmysel jedine v tom, že zaručujú určitú nevyhnutnú minimálnu mieru morálky, ale pri tom priemernému občanovi umožňujú, aby mohol slobodne sledovať a rozvíjať svoje záujmy. Etický význam politických inštitúcií možno zhrnúť takto: sú to normatívne štruktúry s vopred daným zmysluplným určením, nemôžu síce nahradiť individuálne morálne konanie, ale môžu ho podporiť, a kompenzovať jeho nedostatky, ich cieľom je dosiahnutie záväzných rozhodnutí pre celú spoločnosť, ktoré by zodpovedali zásadám všeobecného dobra, majú zaručovať čo najslobodnejšie sprostredkovanie medzi individuálnymi záujmami a slobodným dobrom, za zmysel inštitúcií možno chápať ako politickú racionalitu, a od využívania systému inštitúcií závisí aj morálna kvalita politiky.

Čo sa týka **mravných kvalít** alebo **cností**, inštitúcie tieto cnosti predpokladajú. Politickú etiku možno rozumieť pozitívne i ako etiku cností, to znamená, že sa má zaoberať kvalitami, ktoré potrebujú politici, konkrétnejšie, ktoré od nich vyžaduje štruktúra inštitúcií slobodnej spoločnosti, aby mohla uskutočniť svoje poslanie.

Cnosť znamená zdatnosť v záležitostiach toho, čo je dobré a správne, nedá sa však naučiť z čistej teórie, ale je nutné získať ju zo života. Cnosť je teda „mravné správanie, ktoré sa stalo zvykom, ľudská spôsobilosť ku konaniu a získaná kvalita praktického rozumu.“ (str. 79) Rozum ako najvyššia cnosť nám tu má slúžiť k tomu, aby sme konali nielen mravne dobre, teda v súlade s princípmi a normami, ale i mravne správne, t.j. v súlade s konkrétnou situáciou. Sutor do svojej etiky cnosti veľmi pozoruhodne aplikuje štyri kardinálne cnosti prebraté zo starej gréckej filozofie, a to múdrosť, spravodlivosť, statočnosť a umiernenosť, o ktorých tvrdí, že sú nadčasové a vlastné ľudskej existencii, pretože zodpovedajú ľudským schopnostiam: rozumu, vôle, srdca a pudu. Zároveň upozorňuje, že tieto štyri ľudské cnosti narážajú na hranice a môžu ich prekonať iba pomocou troch kresťanských cností: viery, nádeje a lásky.

Politická múdrosť v politike je podľa Sutora pre ostatné cnosti rozhodujúca, pretože spája poznanie, chcenie, myslenie a konanie. Múdrosť sa nazýva tiež situačné svedomie, pretože jeho úlohou je poznanie momentálnej skutočnosti vo všetkých aspektoch, aby sa z toho dalo

vyvodit', čo je to dobro v danej situácii. Politickú múdrosť je možné charakterizovať ako 1. orientáciu na nezpochybniteľné princípy a dobré ciele, 2. snahu poznávať a ovplyvňovať zložité skutočnosti, 3. schopnosť pochopiť a posúdiť zložité situácie a zvládnuť ich. Nevyhnutnou súčasťou múdrosti je hľadanie prostriedkov a ciest k vopred vytýčeným cieľom. Na poznanie reality sú potrebné tri kroky: situačná analýza, zvažovanie možností a samotné rozhodnutie, ktoré je nutné prediskutovať a zdôvodniť a hlavne niest' zaň zodpovednosť. Ďalšími dôležitými zložkami múdrosti sú aj pamäť (poučenie z vlastnej histórie), obratnosť (byť prispôsobivým natoľko, ako to okolnosti vyžadujú) a predvídavosť (súvisiaca so zodpovednosťou).

Ďalšími, menej dôležitými, cnosťami v politike sú svedomie v politike (ako výraz vzťahu medzi tým, čo je nad nami, a tým, čo je v nás), politická statočnosť (nasadenie samého seba za každú cenu vo vyššom záujme, jej súčasťou sú občianska odvaha, schopnosť presadiť sa a trpezlivosť) a cnosť umiernenosti (ktorá sa má snažiť usporiadaním telesných, duševných a duchovných síl v osobnosti o zmysluplnú jednotu).

Bernhard Sutor previedol vo svojej knihe politická etika vynikajúcu priekopnícku prácu, ktorú možno pokladať za výborný systematický úvod to politickej etiky. Výnimočnosť tejto syntézy teórie politiky a etiky dokazuje aj fakt, že knihu prijala ako laická, tak i odborná verejnosť, aj zo strany kresťanských inštitúcií, aj zo strany politickej vedy. Avšak pre mňa je v danom diele najzaujímavejším momentom Sutorovo tvrdenie o etike ako jednom – avšak nie jedinom – z faktorov, ktorými sa politická prax musí riadiť. To ho potom privádza k prekvapivým tvrdeniam typu „Zákon a politika sa musia často uspokojiť so zaistením morálneho minima. K tomu, aby presadzovali individuálnu morálku občanov, nie sú vhodné.“ (str. 62).